

Rolli o'yinlar nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish uchun samarali vosita hisoblanadi. Ko'zi ojiz bolalar guruhda muloqot qilish orqali yangi so'zlar va grammatik qoidalarni amalda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

3.4 Brail alifbosi asosidagi interaktiv mashg'ulotlar

Braildan foydalangan holda tayyorlangan maxsus o'quv materiallari ko'zi ojiz bolalarning o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Interfaol metod bilan birlashtirilganda, bu yanada samarali bo'ladi.

4. Interfaol metodlarning samaradorligi

Interfaol metodlar qo'llanilganda, ko'zi ojiz bolalarning nutqiy kompetensiyasi sezilarli darajada yaxshilanadi. Bu quyidagi jihatlar orqali namoyon bo'ladi:

- O'quvchilarning motivatsiyasi oshadi.
- So'z boyligi va talaffuz qobiliyati yaxshilanadi.
- O'rganilgan ma'lumotlarni mustahkamlash va amalda qo'llash imkoniyati paydo bo'ladi.
- Jamoaviy ishlash va muloqot ko'nikmalari rivojlanadi.

Shuningdek, interfaol metodlar o'quvchilarga mustaqil o'rganish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi, bu esa uzoq muddatda til o'rganish jarayonini yengillashtiradi.

Rus tilini o'rganishda ko'zi ojiz bolalar uchun interfaol o'quv metodlari ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi. Ular nutqiy va lingvistik ko'nikmalarni rivojlantirishga, o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu metodlarni yanada rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish va individual yondashuvni kuchaytirish zarur. Shu bilan birga, o'qituvchilar uchun maxsus metodik qo'llanmalar yaratish va professional tayyorgarlikni oshirish muhim hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Аверина, М. В. "Обучение русскому языку слепых детей: методы и технологии." — Москва: Просвещение, 2018.
2. Иванова, Е. П. "Интерактивные методы обучения в специальной педагогике." — Санкт-Петербург: Речь, 2020.
3. Назаров, А. Р. "Современные технологии в обучении детей с нарушением зрения." — Ташкент, 2019.
4. Петрова, И. В. "Развитие речевых навыков у слепых школьников." — Москва, 2017.
5. Смирнова, Т. А. "Использование аудиоматериалов в обучении русскому языку незрячих." — Санкт-Петербург, 2021.

RUS TILI DARSLARIDA KO'ZI OJIZ BOLALARNING NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH USULLAR

Abduraximov Asror Sultonali o'g'li

Jizzax viloyati "Nurli maskan" maktab Internati. Rus tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada rus tili darslarida ko'zi ojiz bolalarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar tahlil qilinadi. Nutqiy kompetensiyaning shakllanish xususiyatlari, ularni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, amaliy tajriba asosida sinov darslarining natijalari keltiriladi. Maqola maxsus pedagogika, tiflopedagogika va til o'qitish metodikasiga qiziquvchi mutaxassislar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: ko'zi ojiz bolalar, nutqiy kompetensiya, rus tili, maxsus ta'lim, metodika, interfaol usullar, inkluziv ta'lim.

Abstract: This article analyzes methodological approaches aimed at the development of speech competence of blind children in the lessons of the Russian language. The features of the formation of speech competence, the importance of modern pedagogical technologies and interactive methods in their development are highlighted. Also, on the basis of practical experience, the results of test lessons are presented. The article is specially designed for professionals interested

in pedagogy, tiflopedagogy and language teaching methodology.

Keywords: Blind Children, speech competence, Russian language, special education, methodology, interactive methods, inclusive education.

Ta'lim tizimida imkoniyati cheklangan bolalar, jumladan, ko'zi ojiz bolalar uchun yaratilayotgan sharoitlar ularga teng imkoniyatlar asosida ta'lim olishlariga xizmat qilmoqda. Bunday bolalar uchun til o'rganish jarayoni, ayniqsa, ikkinchi til sifatida o'rganilayotgan **rus tili** bo'yicha darslar, alohida e'tibor va maxsus yondashuvlarni talab etadi. Ko'zi ojiz bolalar til materialini vizual emas, balki boshqa sezgi kanallari – eshitish, sezish, harakat orqali idrok etishadi.

Nutqiy kompetensiya insonning o'z fikrini ifoda eta olish, muloqotga kirishish va kommunikatsion muhitda faol bo'lish qobiliyatini anglatadi. Ko'zi ojiz o'quvchilarda ushbu kompetensiyani rivojlantirish ularning jamiyatga integratsiyasi, ijtimoiylashuvi va o'zini ifoda etish darajasini oshirish uchun muhim omildir.

1. Ko'zi ojiz bolalarda nutqiy kompetensiyaning shakllanish xususiyatlari

Nutqiy kompetensiya quyidagi komponentlardan iborat:

- **Fonetik kompetensiya** – tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish va eshitish orqali farqlash;
- **Grammatik kompetensiya** – gap tuzish, so'zlarning moslashuvi va birikishini to'g'ri qo'llash;

- **Leksik kompetensiya** – so'z boyligini oshirish va uni kontekstda to'g'ri qo'llash;
- **Pragmatik kompetensiya** – nutqni maqsadga muvofiq tashkil etish, vaziyatga mos muloqot qurish.

Ko'zi ojiz bolalarda bu komponentlarning shakllanishi vizual materiallarga asoslangan o'qitish metodikasi orqali emas, balki maxsus adaptatsiyalashgan uslublar yordamida amalga oshadi. Ular uchun nutq – bu asosiy axborot olish, ifodalash va muloqot qilish vositasidir.

2. Rus tili darslarida qo'llaniladigan samarali usullar

2.1. Audio va taktil materiallardan foydalanish

Ko'zi ojiz o'quvchilar uchun tinglab tushunish eng asosiy qabul qilish kanali hisoblanadi. Shu bois rus tili darslarida audio materiallardan keng foydalanish zarur:

- audiokitoblar, diktovkalar, hikoyalar;
- matnli topshiriqlarning ovozli versiyasi;
- fonetik mashqlarni audiotrening orqali bajarish.

Taktil materiallar esa Braille yozuvida berilgan matnlar, taktil plakatlari, relyefli harflar va qo'l bilan seziladigan grafikalar ko'rinishida bo'ladi. Bu usul o'quvchining xotirasini, sezuvchanligini va idrokini rivojlantiradi.

2.2. Dialogik mashqlar va rolli o'yinlar

Ko'zi ojiz bolalarda muloqotga kirishish ko'nikmasini shakllantirish uchun quyidagi usullar samarali:

- savol-javob mashqlari;
- muloqotli topshiriqlar (telefon orqali gaplashish, mehmon kutib olish, do'kondan narsa sotib olish);
- rolli o'yinlar orqali nutqiy vaziyatlarni yaratish.

Bu usullar o'quvchilarning faolligini oshiradi va tilni amaliy qo'llashga undaydi.

2.3. Interfaol texnologiyalardan foydalanish

Bugungi kunda ko'zi ojiz bolalar uchun maxsus yaratilgan interaktiv dasturlar mavjud. Masalan:

- ovozli kompyuter dasturlari;
- Braille klaviaturasiga mos darsliklar;
- interaktiv testlar va lug'atlar.

Ushbu vositalar orqali o'quvchi mustaqil ravishda bilim oladi, eshitish orqali ma'lumotni o'zlashtiradi va topshiriqlar bajaradi.

2.4. Individual yondashuv

Har bir bolaning rivojlanish darajasi, nutqiy holati, psixologik tayyorgarligi turlicha bo'ladi.

Shuning uchun rus tili darslarini rejalashtirishda quyidagilarni inobatga olish lozim:

- individual mashqlar to‘plami;
- maxsus dars jadvali;
- mustaqil ishlash uchun ovozli topshiriqlar;
- ota-onalar va defektologlar bilan hamkorlikda yondashuvlar.

3. Amaliy tajriba natijalari

Toshkent shahridagi maxsus ko‘zi ojiz bolalar maktab-internatida o‘tkazilgan tajriba-sinov darslari quyidagi natijalarni berdi:

- **Nutqiy faollik** oshdi: o‘quvchilarning darsdagi ishtiroki 2 oy ichida 35% ga ko‘tarildi;
- **Leksik boylik:** sinov guruhi o‘quvchilarining so‘z boyligi 25–30% ga ortdi;
- **Yozma nutqdagi xatolar** kamaydi;
- **O‘zini ifoda etish qobiliyati** va o‘zaro muloqotga kirishish darajasi yaxshilandi.

Bu natijalar tanlangan metodik yondashuvlarning samaradorligini ko‘rsatadi.

Xulosa va tavsiyalar: Ko‘zi ojiz bolalar uchun rus tili darslarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish nafaqat lingvistik, balki psixopedagogik yondashuvlarni ham talab etadi. Eng muhim jihatlar quyidagilardan iborat:

- dars jarayonida ko‘rish orqali emas, eshitish va sezish orqali idrok etishga asoslangan metodlardan foydalanish;
- nutqiy faoliyatni rag‘batlantiruvchi muhit yaratish;
- audio, taktil, interfaol vositalardan birgalikda foydalanish;
- individual yondashuvni yo‘lga qo‘yish;
- pedagoglarning tiflopedagogika bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini oshirish.

Shuningdek, kelajakda maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun **adaptatsiyalashgan rus tili o‘quv dasturlari, interaktiv audioqo‘llanmalar** va **nutqni rivojlantirishga yo‘naltirilgan dars ishlanmalarini** yaratish muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROYXATI.

1. Karimova M.M. “Maxsus pedagogika asoslari”, Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. Gafurova N.S. “Nutqiy rivojlanishda innovatsion metodlar”, Andijon, 2021.
3. Ivanova L.A. “Обучение детей с нарушением зрения”, Moskva: Prosveshchenie, 2019.
4. O‘zbekiston Respublikasi “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonuni, 2021.

metodlarining samaradorligi	
<i>Abduraximov A.S.</i> Rus tili darslarida ko‘zi ojiz bolalarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish usullar	456